

ВПЛИВ ЕТАПУ ПІДГОТОВКИ ТА ПЛАНУВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю

THE MAIN INFLUENCE OF THE PREPARATION AND PLANNING STAGE ON EFFICIENCY OF INVESTIGATIVE INTERVIEWING

Гавгун С.Р., аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

«Готуючись до бою, я завжди чітко розумів,

що будь-які плани є марними, однак планування – незамінним».

Дуайт Ейзенхауер, колишній президент США, верховний головнокомандувач Антигітлерівської коаліції у Європі під час Другої світової війни

Дана стаття присвячена особливостям першого етапу процесуального інтерв'ювання – підготовки та планування, що лежить в основі продуктивного способу збирання, перевірки та фіксації достовірної, надійної і точної інформації для встановлення істини у справі, їх характеристик та аналізу. У статті розглянуті та проаналізовані обов'язкові складові підготовки та планування до проведення такої процесуальної дії з метою виконання завдань конкретного кримінального провадження. Розглядається доцільність та переваги першого етапу інтерв'ювання при розслідуванні кримінальних правопорушень. Автором акцентується увага на впливі етапу підготовки та планування на успішність та результативність розслідування шляхом систематичного виконання ряду дій інтерв'юером перед початком фактичного проведення процесуального інтерв'ю з інтерв'юентом. Зазначено, що під час етапу планування та підготовки необхідно обмірковувати мету, цілі та структуру процесуального інтерв'ю, визначити важливі для розслідування теми, зібрати інформацію про особу інтерв'юента, врахувати особливості законодавчих вимог щодо обставин конкретного розслідування, можливі непередбачувані обставини, а також практично забезпечити підготовку до інтерв'ю та підготувати детальний план його проведення. Проаналізовано, що за результатами етапу планування та підготовки інтерв'юер матиме у своєму арсеналі складений план запитань, який визначає, які обставини мають обов'язково бути обговореними, у якому порядку та в який момент, короткий опис наявних у справі доказів, сформульовані та обґрунтовані версії-гіпотези, які можуть бути підтверджені, спростовані повністю або частково, чи відозмінені в процесі фактичного інтерв'ювання, а також буде створено сприятливе для інтерв'юента та інтерв'юера середовище, щоб співпрацювати та охоче комунікувати в рамках кримінального розслідування. Як результат, було зроблено висновок, що підготовка і планування є невід'ємними та ефективними складовими у роботі органів правопорядку із встановлення особи правопорушника та доведення винуватості останнього, у порядку передбаченому законодавством.

Ключові слова: розслідування, кримінальне провадження, процесуальне інтерв'ю, інтерв'юер, інтерв'юент, етапи процесуального інтерв'ю, етап планування та підготовки процесуального інтерв'ю.

This article focuses on the features of the first stage of investigative interviewing named "preparation and planning" that is a basis of a productive way of gathering, verifying and recording reliable and accurate information to establish the truth of the case, its characterization and analysis. This article considered and analyzed the mandatory components of preparation and planning of such procedural action in order to carry out the tasks of specific criminal proceedings. As part of this research, the appropriateness and benefits of the first phase of interviewing during investigation of criminal offenses were considered. The author drew attention to the impact of the stage of preparation and planning on the success and effectiveness of the investigation by systematically performing a series of interviewer's activities before beginning the actual investigative interview with an interviewee. It was noted that during the stage of preparation and planning it is necessary to consider the purpose, goals and structure of the investigative interview, identify important topics for the investigation, gather information about the interviewee, take into account the legal requirements for the circumstances of a particular investigation, possible unforeseen circumstances and practically provide preparation for the interview and prepare a detailed plan for its conduct. It was analyzed that according to the results of the stage of preparation and planning the interviewer will have in his arsenal a plan of questions, which determines what circumstances must be discussed, in what order and at what time, a brief description of evidences in the case, formulated and substantiated hypothesis versions that can be confirmed, refuted in whole or in part, or modified during the actual interview, and also will be created a conducive environment for interviewer and interviewee to cooperate and communicate as part of the criminal investigation. As a result it was concluded that preparation and planning are an integral and effective part of the work of law enforcement agencies in identifying the offender and proving his / her culpability in accordance with the procedure provided by law.

Key words: investigation, criminal proceedings, investigative interview, interviewer, interviewee, stages of investigative interview, the preparation and planning stage of investigative interview.

Постановка проблеми. Поява наприкінці ХХ століття процесуального інституту інтерв'ювання у кримінальних розслідуваннях була зумовлена пошуком та розвитком нових способів запобігання злочинам та захисту права людини на заборону від катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження на всіх етапах кримінального провадження. Передбачена Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання норма, що «кожна держава-сторона розглядає правила, інструкції, методи і практику щодо допиту, а також умови утримання під вартою й поводження з людьми, які піддані будь-якій формі арешту, затримання чи ув'язнення на будь-якій території, що перебуває під її юрисдикцією, з тим, щоб не допускати жодних випадків катувань» [1] є правовою гарантією, а також філософією процесуаль-

ного інтерв'ю, де встановлення істини, щодо подій, стосовно яких проводиться розслідування, є рівнозначним та рівноцінним дотриманню прав і основоположних свобод особи-учасника кримінального провадження, особливо під час допиту осіб, через невід'ємний ризик погроз, примусу або неналежного поводження зі сторони органів правопорядку. Для вирішення такого роду проблеми у різних зарубіжних країнах було запроваджено процесуальне інтерв'ю, як систему психологічно-тактичних дій зі збору, фіксації та перевірки отриманої від інтерв'юента (особи, щодо якої проводиться інтерв'ю) інформації, як невід'ємної складової кримінального процесу, що впливає на результати, достовірність і справедливість розслідування в цілому. Незважаючи на незаперечні наукові докази того, що примусові методи допиту, навіть якщо вони не досягають рівня катувань, однаково призводять

до неправдивих зізнань або судових помилок, а також послаблюють довіру населення до органів правопорядку та їх працівників, тенденція до їх використання зменшується досить повільно та часто із протистоянням і ворожістю зі сторони зазначених владних органів. Крім цього, попри категоричну вимогу міжнародного права щодо забезпечення основних гарантій і належного розгляду для всіх осіб, які знаходяться під вартою, їх застосування на практиці часто має недоліки. Виходячи з цього, а також з огляду на існування ефективних моделей процесуального інтерв'ю у багатьох країнах світу (PEACE – Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Нова Зеландія, Нідерланди, Австралія, Бельгія; PCFQCE – Німеччина; KREATIV – Норвегія, Ісландія; PRICE – Шотландія (будучи у складі Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії); фазова модель RCMP – Канада; протокол NICHD – Сполучені Штати Америки, Канада, Фінляндія, Ізраїль, Японія, Корея, Норвегія, Португалія, Шотландія; HUMINT – Сполучені Штати Америки; WISCI – Сполучені Штати Америки), необхідною умовою для успішної роботи над вищезгаданими проблемами стане поглиблений аналіз системи послідовних етапів процесуального інтерв'ю, серед яких планування та підготовка є фундаментальними на шляху до покращення результатів роботи органів правопорядку із одночасним забезпеченням захисту прав людини і виконанням ключових законних зобов'язань із запобігання катуванням і неналежному поводженню.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В жовтні 2016 року колишній Спеціальний доповідач ООН з катувань Хуан Мендес представив Генеральній Асамблеї свою тематичну доповідь [2] із закликом розробити універсальний протокол процесуального інтерв'ю і супутніх гарантій. Приблизно в той самий час, Рада з прав людини в Резолюції 31/31 [3] закликала до впровадження гарантій запобігання катуванням в умовах тримання під вартою в поліції і досудового ув'язнення. Як результат, у 2017 році було створено Керівний комітет та Консультативну раду, завданнями яких було у трирічний строк представити Генеральній асамблеї ООН «Універсальний протокол інтерв'ю та супутніх гарантій» для обговорення та затвердження державами-членами [4].

Становлення, розвиток та правове регулювання інституту процесуального інтерв'ювання досліджує ряд науковців-правників, які зробили значний внесок у розробку зазначеної проблематики у галузі кримінального процесуального права, криміналістики та психології, а саме – Булл Р., Шеперд Е., Мостон С., Раклев А., Шоллум М., Кепінська Якобсен К., Фасінг І., Мілне Б., Снук Б., Іствуд Дж., Феллон М., Ферраро Е., Вільямсон Т., Блек І., Баррон Т., О'Мара Ш., Пітт-Пейн Б., Гріффітс Е., Джей Д., Фішер Р., Гайзельмен Е., Бенсон М., Карр Д., Луцки В., Броневицька О., Белоусов Ю., Деркач С., Орлеан А.

Метою цього дослідження є визначення впливу етапу підготовки та планування процесуального інтерв'ю на результативність і успішність розслідування задля отримання від інтерв'юента точної, надійної та достовірної інформації, досягнення завдань кримінального провадження та сприяння дотриманню прав людини у системі кримінальної юстиції, його характеристика та аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як і більшість процесуальних дій, інтерв'ювання побудоване на системі послідовних етапів, що включає конкретні елементи, зокрема ключові компоненти і завдання, які слід враховувати. Важливою особливістю є ланцюгова реакція, яка полягає в тому, що кожен етап має істотний вплив на наступний. Так, першим і обов'язковим у всіх моделях процесуального інтерв'ю є етап планування і підготовки, що є основою для ефективного та продуманого процесу комунікації з інтерв'юентом у спосіб, коли інтерв'юер першочергово готує себе та матеріальну базу задля швидкого,

точного, інформативно наповненого результату у кримінальному розслідуванні розслідуванні. Водночас, зазначений етап складається з двох різних за змістом процесів – процесу планування інтерв'ю та процесу підготовки до нього, що поєднані однією ціллю та досягненням одних і тих самих завдань кримінального провадження з метою отримання точної, надійної та достовірної інформації від інтерв'юента для встановлення істини щодо подій, стосовно яких проводиться розслідування.

Перша частина полягає у ментальному та емоційному налаштуванні інтерв'юера шляхом збору інформації про обставини вчиненого правопорушення, особу інтерв'юента, криміналістичну тактику та методику розслідування окремих видів злочинів, нормативно-правові акти, які регулюють такі суспільні відносини, що в підсумку дасть змогу керувати ходом інтерв'ювання, щоб переконатися, що воно йде у правильному напрямку. При процесі планування застосовується прийом R. A. P. I. D. [5, с. 108], який є акронімом початкових літер наступних дій: 1) перегляд усіх наявних матеріалів справи (Review of all file materials); 2) оцінка допустимості будь-яких попередніх заяв/свідчень та підстав для арешту (Assessment of any previous statements/contacts for admissibility and grounds for arrest); 3) характеристика підозрюваного/-них, свідка/-ків, правопорушення/-нь (Profile of the suspect(s), the victim(s), and the offence(s)); 4) визначення предмета звернення третіх осіб, мети інтерв'ю, особи інтерв'юера та ресурси підтримки (Identify third party appeal subjects, interview objectives, interviewers, and support resources); 5) розробити план представлення доказів (тактичний та стратегічний), послідовність дій інтерв'ювання, можливий або перспективний сценарій арешту особи, організацію (побудову) інтерв'ю (Develop an evidence presentation (tactical/strategic evidence), interview plan, arrest script, and the interview setting) [5, с. 111]. Виходячи із вище переліченого, важливою умовою успішного процесуального інтерв'ювання є обізнаність та ґрунтовна системна робота над усіма відомими фактами розслідування. Самі матеріали справи повинні бути охайними та організованими, адже недопустимо, щоб інтерв'юер виглядав так, ніби він заплутався в посиленнях на докази. З цієї метою його особисті нотатки повинні містити короткий опис кожного з наявних доказів і його значення, щоб до них можна було швидко звернутися в процесі інтерв'ю. Також в процесі підготовки інтерв'юер має розвинути в собі адаптивність та високий рівень акомодатії для сприйняття, швидкого аналізу та побудови можливих нових версій, як результат на отриману від інтерв'юента інформацію, що може частково або повністю спростувувати його попередні гіпотези.

Друга складова цього етапу процесуального інтерв'ю є практичною підготовкою умов і обстановки, в яких воно проводитиметься, адже такі фізичні, адміністративні та інші практичні аспекти, можуть вплинути на його перебіг. Вони також відіграють роль в тому, чи матиме інтерв'ю примусовий характер або супроводжуватиметься іншою неналежною поведінкою, в результаті якої інтерв'юент відчуватиме примус або тиск (що не обов'язково супроводжує сам процес інтерв'ювання в правоохоронних органах). Відповідні матеріальні умови інтерв'ю можуть суттєво вплинути на встановлення контакту між інтерв'юером і інтерв'юентом. Зокрема, у випадку підозрюваних, кімнати для проведення процесуальної дії можуть підтримувати атмосферу залякування і підсилювати тиск, характерний для процесу допиту/сприяти випадкам примусу. Важливим буде облаштування кімнати, в якому варто уникати будь-яких небезпечних елементів, зокрема чорного кольору, використання ламп, направлених на опитувану особу, а також ситуації, коли інтерв'юер сидить на підвищенні або віддалено від особи [6, с. 19]. Експерти рекомендують відмовитися від стола, адже коли особа сидить за столом навпроти інтерв'юера, можливість

спостерігати за рухами його/її тіла зменшується на 50 %. Це стосується і фізичного аспекту, і психологічного, бо за столом інтерв'юєнт може відчувати себе «схованим» чи закритим [7]. Відповідно до стандартів Комітету з питань запобігання катуванням, кімнати для інтерв'ю повинні мати достатнє освітлення, опалення і вентиляцію, особі необхідно дозволити сидіти на такому ж за стандартом і комфортом стільці, як і інтерв'юєру, також рекомендовані нейтральні кольори. Рекомендовано виділити окреме приміщення для інтерв'ю. В той же час, у випадку підозрюваних і свідків, варто пам'ятати, що формальні умови кімнат для інтерв'ю можуть мати негативний вплив (наприклад, викликатися страх/тривогу). Також кімнати для проведення інтерв'ювання повинні відповідати основним вимогам щодо структури та належного доступу до базових послуг відповідно до мінімальних міжнародних стандартів, зокрема щодо: наявності питної води і щонайменше двох поживних прийомів їжі на день; належних санітарних умов тощо [8, с. 47]. Тривалість інтерв'ю в перспективі має бути спланована попередньо із врахуванням положень законодавства у цій сфері, де передбачається максимальна тривалість безперервності такої процесуальної дії, вимоги до періоду відпочинку/перерв під час і між інтерв'юванням, щоб уникнути примусу [6, с. 18].

Ще один елементом підготовки є наявність технічного оснащення та перевірка його справності, адже відео-/аудіо фіксація під час процесуального інтерв'ю вважається основоположною гарантією запобігання катуванням. Такий електронний запис фіксує процес надання показів і зберігає інформацію про те, що саме відбувалося в цей період. Дана практика запобігає фальшивим звинуваченням та підвищує загальну довіру громадськості до системи правопорядку. З іншого боку, фіксація процесуальної дії запобігає зміні свідчень інтерв'юєнта і зменшує можливість того, що докази або свідчення будуть втрачені або перекручені пізніше під час слухання в суді [7].

На етапі планування та підготовки інтерв'юєр ставить перед собою основні завдання, яких він прагне досягнути надалі, а саме: отримання максимально можливої кількості інформації про події, щодо яких проводиться розслідування, включаючи і від інтерв'юєнта; визначення мети процесуальної дії відповідно до плану розслідування, а також всі пов'язані або взаємовиключні припущення, які необхідно дослідити, та ймовірність невинуватості підозрюваного; оцінка того, яка додаткова інформація необхідна, і визначення найкращого способу її отримання; дотримання законодавства, відповідних рекомендацій і правил; підготовка технічних аспектів (приділити увагу доказам, логістичним питанням, місцю проведення, обладнанню, розташуванню, присутності адвоката, перекладача тощо) [9].

За результатами етапу планування та підготовки інтерв'юєр матиме у своєму арсеналі складений план запитань, який визначає, які обставини мають бути обговорені, у якому порядку та в який момент, короткий опис

наявних у справі доказів, сформульовані та обґрунтовані версії-гіпотези, які можуть бути підтверджені, спростовані повністю або частково, чи видозмінені в процесі фактичного інтерв'ювання, а також буде створене сприятливе для інтерв'юєнта та інтерв'юєра середовище, щоб співпрацювати та охоче комунікувати в рамках кримінального розслідування.

Коли ж етап планування та підготовки пропускається, то це призводить до неефективного встановлення психологічного контакту або повної його відсутності, неточного довольного викладу обставин справи інтерв'юєнтом, втрати доказової та розвідувальної інформації, недосягнення мети та завдань розслідування (погано заплановане інтерв'ю завжди негативно впливатиме на хід розслідування в цілому), відсутності достатніх доказів для продовження розслідування, необхідності повторного проведення інтерв'ю [10].

Висновки. Численні наукові дослідження доводять, що установлені практики та методи допиту з використанням примусу дають ненадійну і неправдиву інформацію, в зв'язку з чим була розроблена методика процесуального інтерв'ю. Тим самим, інтерв'ювання отримало широке визнання як найбільш практичний, етичний і ефективний інструмент отримання показань при виконанні завдань кримінального провадження. Він не лише запобігає катуванням або іншим формам неналежного поведіння, але й допомагає уникнути як досудових, так і судових помилок у розслідуванні, отримати надійні докази та підвищити довіру до органів правопорядку та інших суб'єктів владних повноважень, зменшуючи ризик схильності до тунельного бачення, що сприяє розвитку верховенства права.

В основу успішного процесуального інтерв'ю, завданням якого є досягнення конкретного, а не абстрактного, результату в розслідуванні, покладено дотримання системи послідовних дій із набором тактичних прийомів та методик, що отримала назву етапів, де першим з них є планування та підготовка. Будучи частинами одного етапу, ці два різні за змістом процеси мають за ціль встановлення істини щодо подій, стосовно яких проводиться розслідування на шляху до покращення результатів роботи органів правопорядку із одночасним забезпеченням захисту прав людини і виконанням ключових законних зобов'язань із запобігання катуванням і неналежному поведінню. Також необхідно виокремити три умовні елементи етапу планування та підготовки процесуального інтерв'ю – змістовний (документальний), тактичний (криміналістичний) та організаційний (адміністративний та технічний).

Загалом, якщо перший етап інтерв'ювання буде невдалий, то це зашкодить комунікації між інтерв'юєром та інтерв'юєнтом, що в результаті призведе до різкого зниження якості та надійності отриманої інформації, що прямо пропорційно вплине на наступні етапи, а також успішність та результативність кримінального розслідування в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 20.05.2022).
2. Méndez J. Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment : note / by the Secretary-General. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/839995?ln=en> (дата звернення: 21.05.2022).
3. Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment: safeguards to prevent torture during police custody and pretrial detention. Resolution adopted by the Human Rights Council on 24 March 2016 31/31. URL: <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-31-31/> (дата звернення: 21.05.2022).
4. Good progress towards "Universal Protocol on Investigative Interviewing and Associated Safeguards". URL: https://apt.ch/en/news_on_prevention/good-progress-towards-universal-protocol-on-investigative-interviewing-and-associated-safeguards/ (дата звернення: 21.05.2022).
5. Carr D. The RCMP Phased Interview Model for Suspects. Generating Information through Dialogue. Royal Canadian Mounted Police, 2015. Vol. 5. 282 p.
6. Універсальний протокол процесуального інтерв'ю і супутніх гарантій : довідковий документ Керівного Комітету ООН. Ріо, 2018. 31 с.
7. Деркач С. Як місце проведення допиту може допомогти або завадити слідчому. URL: <https://site.ua/investigative.interview/22037/> (дата звернення: 22.05.2022).

8. Foley C. Combating Torture. A Manual for Judges and Prosecutors. Human Rights Centre, University of Essex. Great Britain, 2003. 151 p.
9. Процесуальне інтерв'ю в кримінальних справах. Навчальні матеріали СТІ. 1/2017. URL: https://cti2024.org/content/images/CTI-Training_Tool_1_UKR.pdf (дата звернення: 22.05.2022).
10. Professional Investigators Investigative Interviewing Course. URL: <https://training.interviewmanagementsolutions.com/courses/take/professional-investigators-interviewing-course/pdfs/414180-module-thirteen-powerpoint-slides> (дата звернення: 22.05.2022).